

Τέχνη και αντιθέσεις στην Ερμούπολη

Το πολιτιστικό άνοιγμα δεν περιλαμβάνει τη διάσωση σημαντικών κτιρίων όπως, το Γ' Δημοτικό Σχολείο

Του ΝΙΚΟΥ ΒΡΑΤΣΑΝΟΥ*

Ηρθα στη Σύρο για τα εγκαίνια της έκθεσης «Περιστατικά Δ'» του φίλου μου συλλέκτη Αντώνη Χατζηιωάννου. Τα έργα νέων Ελλήνων καλλιτεχνών που με τόση οξυδέρκεια έχει συλλέξει, ο κόσμος που μαζεύτηκε, οι κουβέντες περί τέχνης και τεχνικής που συνεχίστηκαν αμείωτες μέχρι τις μικρές πρωινές ώρες στα παρόχθια ουζερί της Ερμούπολης, ήταν όλη η δημιουργία, η εμπνευσση, η νεανικότητα, η υπόσχεση για ένα προσοδοφόρο και λιγότερο ζοφερό μέλλον, η έκφραση ζωής μιας πόλης και ενός τόπου που επιμένει σε πείσμα των καιρών.

Πόση αντίθεση όμως με την εμπειρία του άλλου πρωινού, όταν ανηφόρισα να επισκεφτώ το Γ' Δημοτικό Σχολείο του Πάτροκλου Καραντινού, ένα από τα ελάχιστα μοντέρνα κτίρια που κατάφεραν να κτιστούν, μέσα στην ιστορική πόλη της Ερμούπολης (όχι το μόνο, σώζεται -σε πολύ καλύτερη κατάσταση- το σχολείο που σχεδίασε ο εξίσου σημαντικός αρχιτέκτονας Θουκυδίδης Βαλεντίης, πάνω από το Δημαρχείο, καθώς κι ένα διπλάσιο πάλι του Καραντινού).

Μοντέρνο Κίνημα

Το έργο ανήκε στο -τόσο πρωτοποριακό για την εποχή του- πρόγραμμα ανέγερσης σχολικών κτιρίων που αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1930 με την ισχυρή καθοδήγηση της κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου και του Γεώργιου Παπανδρέου, τότε υπουργού Παιδείας. Με το πρόγραμμα αυτό κτίστηκαν σχολεία σε όλη την Ελλάδα προσπαθώντας να ανταποκριθούν στην εκρηκτική ανάπτυξη του πληθυσμού μετά από δεκαετίες συνεχόμενων κρίσεων, πολέμων και στερήσεων. Τα σχολεία σχεδιάστηκαν από νέους αρχιτέκτονες που βρήκαν την ευκαιρία να εκφραστούν μέσα από μια νέα γλώσσα, αυτή του Μοντέρνου Κινήματος, με πρωτόγνωρες μορφές, εμφάνιση στην απλότητα και την ταχύτητα κατασκευής και χρήση νέων υλικών όπως το οπλισμένο σκυρόδεμα, το μέταλλο και το γυαλί. Φυσικά η απόφαση για πλήρη ρήξη με τις μέχρι τότε καθιερωμένες μορφές και τεχνικές δεν ήταν άσχετη με τη ρηξικέλευθη πολιτική της κυβέρνησης Βενιζέλου σε πολλούς τομείς όπου θέλησε να διακόψει τις παραδοσιακές δομές του «παλαιού καθεστώτος».

Αρκετά από αυτά τα κτίρια δεν έχουν τίποτα να ζηλέψουν από τη διεθνή πρωτοπορία και θεωρούνται αριστουργήματα με εμβέλεια πολύ πέραν των ελληνικών συνόρων. Παρ' όλα αυτά η αρχιτεκτονική τους παρέμεινε δεμένη με την «ελληνικότητα» και πολλές φορές έδωσε αξιοθαύμαστες επιλύσεις απόλυτα εναρμονισμένες στο πνεύμα του τόπου. Βέβαια, όπως συμβαίνει με κάθε πρωτοπορία υπήρχαν και τα εγγενή μειονεκτήματα. Η προωθημένη τε-

Αντίθεση στην Ανω Πόλη της Σύρου. Αριστερά στη μεγάλη φωτογραφία και κάτω, το «μοντέρνο» σχολείο του Π. Καραντινού από το 1937.

χνολογία των μελετών προδόθηκε συχνά από τη φτωχή τεχνολογία της εποχής. Δεν είναι τυχαίο ότι πολλά από αυτά τα κτίρια, όπως άλλωστε και τα αντίστοιχα ξενοδοχεία ΕΕΝΙΑ, ρημάζουν λόγω της κακής ποιότητας του σκυροδέματος. Σε μία άλλη ανάγνωση, η «απλοϊκότητα» των κατασκευών αυτών συνδέθηκε με μία εικόνα φτωχής Ελλάδας, και όταν αργότερα, μετά το '60, οι βίαιοι ρυθμοί ανάπτυξης μας μάγεψαν, αυτές οι μορφές φάνηκαν πολύ φτωχές, πολύ ξεπερασμένες, και τις απώθησαμε στο Εθνικό χρονοντούλαπο. Έτσι, πολλά από αυτά τα κτίρια, τροποποιήθηκαν βίαια, σχεδόν βιάστηκαν, ή εγκαταλείφθηκαν και αφέθηκαν σε μία βουβή και σταδιακή κατάρρευση.

Σαν σχολείο του Πικιώνη

Ένα από αυτά είναι και το Γ' Δημοτικό σχολείο στη Σύρο, που εγκαινιάστηκε το 1937. Είναι ένα κτίριο αριστοτεχνικά τοποθετημένο στην έντονη φυσική κλίση της Ανω Πόλης της Ερμούπολης, με τρόπο που φέρνει στον νου το πιο γνωστό παράδειγμα, το σχολείο στα Πευκάκια στην πλαγιά του Λυκαβηττού του Πέτρου Πικιώνη. Θα έλεγε κανείς ότι η ριζική διαφοροποίηση της μορφής του σχολείου αυτού από το «Νεοκλα-

Το πρωτοποριακό κτίριο του Πάτροκλου Καραντινού της δεκαετίας του '30 είναι αριστοτεχνικά τοποθετημένο στην έντονη φυσική κλίση της Ανω Πόλης.

Δίπλα στα παλιά πλατύσκαλα, ερειπωμένο το «μοντέρνο» σχολείο.

σικ» ύψος του άμεσου περιβάλλοντος θα το έκανε να φαίνεται σαν ένα ξένο σώμα. Κι όμως... η κλιμακωτή ανάπτυξη των όγκων που παρακολουθούν την πορεία των λιθόστρωτων δρόμων του νησιού, ο συνδυασμός κλειστών, ανοικτών και ημιυπαίθριων χώρων με τέτοια ευρηματικότητα που μόνο στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική τη συναντάμε, η χρήση της εμφανούς φυσικής πέτρας στα

μεγάλα τοιχώματα, οι αναλογίες των διαστάσεων, η επιτυχημένη σχέση με την «Ιπποδάμεια» ορθογωνική πολεοδομική χάραξη της Ερμούπολης, όλα αυτά κάνουν το συγκρότημα απόλυτα ενταγμένο, σχεδόν δυσδιάκριτο πριν φτάσει σε αυτό, και φυσικά πολύ πιο ταίριαστο και συνεπές από τις «νεο-νεοκλασικές» ή τις «νεο-αιγαιοπελαγίτικες» καρικατούρες που έχουν πνίξει πλέον το νησί.

Πέρα από αυτά όμως ήταν κι ένα περίφημο σχολικό κτίριο. Μεγάλες αίθουσες, με πλούσια ελεύθερα ύψη, πολύ καλό προσανατολισμό, αλές, φυσικό φωτισμό, σκίαση και διαμερή φυσικό αερισμό, άφθονους βοηθητικούς χώρους.

Και μετά από όλα αυτά η εγκατάλειψη. Κλεισμένο, ρηγμαγωμένο, σπληνμένο, με σπασμένα τα κουφώματά του και τις εγκαταστάσεις του, γεμάτο σκουπίδια και συνθήματα, με τη βλάστηση να έρχει μέσα του ανακτώντας ίσως το παλιό της βασίλειο, βουλιάζει σιγά σιγά περιμένοντας το τέλος: ένα βαθμιαίο και θλιβερό θάνατο στη Σύρο. Γιατί όμως; Γιατί αφέθηκε, ενώ θα μπορούσε να είναι ένα λειτουργικό υπερσύγχρονο σχολείο; Εδώ ίσως παίζει ρόλο ο ριζοσπαστικός σχεδιασμός του. Είναι ένα κτίριο που δύσκολα πείθει τον όποιο αρμόδιο ότι είναι εξίσου σημαντικό με αυτά του 19ου αιώνα, ότι θα έπρεπε να είναι διατηρητέο σαν κι αυτά, ότι αξίζει κι αυτό μια προσπάθεια αποκατάστασης... Γι' αυτό άλλωστε οι αρμόδιες Αρχές προσπάθησαν να κατεδαφίσουν το κτίριο και να χτίσουν στη θέση του ένα θλιβερό νέο οικοδόμημα: ενέργειες που ευτυχώς ματαιώθηκαν χάρη στην αντίδραση των κατοίκων, του Τεχνικού Επιμελητηρίου, του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων και του υπουργείου Πολιτισμού. Στον δρόμο του γυρισμού, μια άλλη αλήθεια

αποκαλύφθηκε: ότι και η γύρω περιοχή του ήταν άσκημα γερασμένη, ότι και ο «νεοκλασικός» οικισμός παρουσίαζε τα ίδια σημάδια απαξίωσης, φθοράς και εγκατάλειψης. Άρα λοιπόν, μήπως δεν φταίει μόνο η αρχιτεκτονική του που καταδίκασε αυτό το σχολείο; Μήπως υπάρχει ένα ευρύτερο πολεοδομικό και κοινωνικό θέμα σε αυτή τη γειτονιά;

Προτάσεις αναγέννησης

Πολύ πιθανό. Αλλά και ακόμη πιο ουστηρικό της άποψης ότι οποιαδήποτε προσπάθεια στήριξης και αναβάθμισης αυτού του κτιρίου θα αποτελούσε κι έναν καταλύτη αναβάθμισης της γειτονιάς. Γιατί παρόλο που η αναγέννησή του σαν σχολείο θα ήταν η καλύτερη λύση, αν δεν υπάρχει πλέον ο σχολικός πληθυσμός που να δικαιολογεί την ύπαρξή του, γιατί δεν γίνεται κάτι άλλο; Έχει πάρα πολλές δυνατότητες, για δημοτική επιχείρηση, για πολιτιστικά... Ακόμη και για μετατροπή για τουριστική εκμετάλλευση, για πέρασμα σε ιδιώτες... Για αξιοποίηση από τον ΟΣΚ της περιουσίας του χωρίς κολλήματα, γραφειοκρατικά και ιδεολογικά.

Και για να τελειώσω από εκεί που άρχισα: πόσο ωραίο θα ήταν η επόμενη έκθεση τέχνης να γίνει στις αίθουσες ενός τέτοιου κτιρίου, αποκατεστημένου με σεβασμό και με οικονομία υλικών! Και πόσο ωραίο θα ήταν αν υπήρχε κι ένα ουζερί στην αυλή του να προσφέρει τη μοναδική θέα του πελάγους μέχρι τη Μύκονο και τα τοπικά εδέσματα και οινοπνεύματα! Είναι σίγουρο ότι θα βοηθούσε και τη γειτονιά. Θα άρχιζαν σιγά σιγά να μπαίνουν εμπρός κάποια πράγματα. Μέσα από μικρές πράξεις, κοινές αποφάσεις και κάποιο όραμα για την πορεία του οικισμού.

* Ο κ. Νίκος Βρατσανός είναι αρχιτέκτων.

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΗ ΜΑΝΗ

Προσκύνημα στη νότια άκρη της Ευρώπης

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

Πάντα το ακρωτήριο Ταίναρο ασκούσε πάνω μου μια παράξενη έλξη. Όχι τόσο παράξενη εδώ που τα λέμε, καθώς το πάθος με τη γεωγραφία με είχε καταστήσει από μικρό επιρρηπλή σε διάφορες «παράδοξότητες» γεωγραφικού περιεχομένου. Ως παιδί, ως πούμε, ενθουσιαζόμουν με τα όρια των νομών της Ελλάδας. Μου φαινόταν, πολύ συναρπαστικό το γεγονός ότι οι μπροστινές ρόδες του αυτοκινήτου του πατέρα μου πατούσαν την Αργολίδα, ενώ οι πίσω τσούλαρες ακόμα τα τελευταία εκατοστά του νομού Κορινθίας.

Έτσι, φέτος, που θα κατέβαινα στη Μάνη για λίγες ημέρες διακοπών ήμουν αποφασισμένος να μην χάσω την ευκαιρία να δω από κοντά το Ακρωτήριο Ταίναρο γνωστό και ως νοτιότερο σημείο της ηπειρωτικής Ευρώπης. Και δεν την έχασα. Το τέλος του δρόμου σε βγάζει σε μια λιγότερο γοητευτική όψη της λακωνικής γης, καθώς άχαρες κατασκευές που στεγάζουν ένα εστιατόριο και ένα κατάστημα φυλικών τραυματιών το τοπίο. Ψυχκώς όλα αυτά τα έχεις πίσω σου όταν κοιτάς προς τα ίχνη του ναού του Ποσειδώνα, ενώ στα δεξιά σου αρχίζει το μονοπάτι δύο περίπου χιλιομέτρων που οδηγεί στη νοτιότερη

Στο βάθος ο φάρος που ανακαινίστηκε με ιδιωτική χορηγία.

απόληξη του ακρωτηρίου. Στα 500 μέτρα, κι ενώ μόλις έχεις προσπεράσει με χλιαρά αίσθημα φθόνου έναν λακταριστό κόλπο με τερκούζ νερά, διασώζεται διακοσμιακό ψηφιδωτό από δάπεδο οικίας της Ελληνιστικορωμαϊκής εποχής. Είναι ευκαιρία να πάρετε μια ανάσα για να προχωρήσετε. Γενικά το μονοπάτι είναι βατό (βαθμός δυσκολίας 2 στα 5), αλλά θέλει προσοχή και (εννοείται) πολύ άνετα παπούτσια. Το περπάτημα διαρκεί περίπου 45 λεπτά. Ο περίφημος φάρος και η αίσθηση ότι βαδίζεις τα τελευταία μέτρα της ηπειρωτικής Ευρώπης είναι η ανταμοιβή για την αποφασιστικότητά σας. Κατασκευάστηκε από τους Γάλλους το 1882 και λειτουργούσε για πρώτη φορά το 1887. Μετά τον πόλεμο φιλοξενούσε τρεις φαροφύλακες. Πριν από τέσσερα χρόνια έγινε η τελευταία σοβαρή ανακαίνιση με χορηγία του Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαριδής. Σήμερα τον «φυλάει» ένας άντρας του Πολεμικού Ναυτικού. Η βάρδια διαρκεί μία με δύο εβδομάδες. Εμείς τον ζηλέψαμε.

Διαδρομές γεμάτες ιστορία

ΕΚΔΟΣΕΙΣ EXPLORER

ΜΥΣΤΡΑΣ

ΕΝΑΣ ΠΑΝΗΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

Τον Αύγουστο με 10 κουπόνια από την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ σε συνεργασία με τις εκδόσεις EXPLORER.

Για να αποκτήσετε τον ταξιδιωτικό οδηγό «ΜΥΣΤΡΑΣ» αρκεί να συγκεντρώσετε καθημερινά και την Κυριακή στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Από τις 9/9/2013 μπορείτε να δίνετε τα κουπόνια στα σημεία διανομής και να παραλαμβάνετε τον οδηγό καταβάλλοντας €10,30.

Τα κουπόνια ισχύουν για τέσσερις μήνες.

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ www.kathimerini.gr

ΑΘΗΝΑ • Στα Αρσακείου 5 - Πανεπιστημίου 47
• Κηφισιά - Πλατεία Πλατάνου
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ • Τσιμισκή 99 - 1ος όροφος

ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΕΛΛΑΔΑ, ΣΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΥΣ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ «ΕΥΡΩΠΗ» ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΟΣΦΟΡΕΣ ΤΗΣ «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ» ΣΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ 210-48.08.290